

NYTTAN AV HYTTAN

När jag och min fru, Viveca, skulle bryta upp från vårt långa liv i Värmland och lämna en praktfull våning på 200 kvadratmeter för en betydligt mindre nyproducerad studio vid havet i Båstad var vi tvungna att rensa rejält i vårt bohag och inte minst i vårt omfångsrika bibliotek. Min livskamrat arbetade vid det tillfället på Teneriffa så det var jag, som är samlaren i vår relation, som hade att ombesörja utrensningen. För varje bokrygg jag snuddade vid med pekfingret och försiktigt lirkade ut någon centimeter uppstod snabbt ett tvivel varpå jag raskt sköt tillbaka den på sin plats bland sina vänner. Det var som om de drog sin kamrat tillbaka. Efter ett par timmar hade jag en liten trave om tolv böcker. Valde att ta en lång, uppfriskande promenad längs Glafsfordens inre del, ett vatten som är farbart ändå ut till Västerhavet, varpå jag attackerade uppgiften på nytt. Beslutsamt tömde jag åtskilliga hyllor och sorterade efter två kategorier, en hög för böcker som kunde tänkas intressera antikariat och en hög som kunde gå till Röda Korset i stan. På Bikupan tog de villigt emot allt men de anrika antikariat jag fraktade böckerna till i Karlstad och Stockholm var måttligt intresserade. De valde ut enstaka godbitar. Den utbetalde ersättningen täckte knappast bilresan men räckte till en kopp kaffe och en ostfralla.

Något år tidigare hade jag besökt en mycket beläst person i hans hem Vasastan i Stockholm. Han hade just gett ut en omfattande bok om den svenska Vietnamrörelsen och förärade mig ett exemplar. Väggarna i rummet vi satt i var fyllda med böcker och det var högt till taket med klassisk stuckatur, troligen tre och en halv meter. Jag undrade vad som skulle hända med alla verk när hans livsvandring var över. Om hans barn hade något intresse av att härbärgera och vårda samlingen. Det betvivlade han starkt.

När mina föräldrar gick ur tiden övertog jag stora delar av deras bibliotek. Det var ett stycke svensk historia, såväl politiskt som litteraturhistoriskt, skönlitterärt och faktamässigt. Berättelser och rapporter om den stora förvandling samhället genomgått från pappas uppväxt som statarpojke och sex års skolgång, från fattig-Sverige, utan rösträtt och föreningsrätt, till ett av världens mest jämlika samhällen med utbyggt välfärdssystem. Somligt har jag lämnat vidare men kärnan består och nya röster har tagit plats intill de gamla då vår bostadsyta har tilltagit sedan första flytten söderut men nu ska den åter minimeras och med det väntar en ny gallring.

Ordet gallring är för mig ett starkt laddat ord och förknippat med bibliotekens många gånger okänsliga och hårdhänta utplånande av vårt kollektiva minne. Inte sällan har jag hittat pärlor, ofta från den unika ådra i världslitteraturen som vår inhemska arbetarlitteratur utgör. Men i vår marknadsliberala tid premieras inte dessa klasskildringar från folkdjupet. Man skulle kunna beskriva arbetarskildringarna som en slags kollektiv självhjälpslitteratur. Genom att ta del av andras liv, vardag, konflikter och vedermödor, hopp och förtvivlan, så kunde man se sitt eget liv i ett nytt klarare ljus och kanske också ur ett mer solidariskt perspektiv. Så löd också den tidens bildningsparoll - Ljus över landet.

Min pappa Uno fick möjlighet att sätta sig i skolbänken på nytt först i vuxenlivet. I början av 1940-talet studerade han ett par år på Brunnsviks folkhögskola. Det ledde vidare till högskolestudier och arbete inom länsstyrelsen som socialvårdskonsulent. En möjlighet att

verka för att de äldre skulle få en bättre ålderdom än vad hans egna föräldrar och deras jämlingar hade.

Uno hann gå bort innan den omfångsrika bokstugan på Brunnsviks slaktades och tömdes på sitt innehåll. Litteraturen hämningslöst vräktes i en öppen container och blev ståendes utomhus lämnad åt vädrets makter. I förvisningens land piskades Dan Andersson, Ivar-Lo, Moa Martinson och Tage Erlander av regn och vind. LO lämnade inte bara platsen som varit symbolen för rörelsens bildningsiver. När de övergav de röda stugorna, med sina rotade namn från kroppsarbetets yrkesområden eller politiska motiv, övergav de sin historia. Man kan likna det vid en kunskapens och medvetenhetens lobotomi. Helt logiskt har kulturskymningen tilltagit i tak med att man slaktat sin förbundspress och skurit hårt eller helt valt bort allt kulturmaterial.

Någon container lär inte vårt hems nuvarande bibliotek hamna i. Men vi står inför nya val. Jag har frågat våra barn om de är intresserade av våra böcker. Jag har forskat en hel del och samlat på mig ett rikt arkiv om arbetarrörelsens historia i allmänhet och metallarbetarnas i synnerhet. I samlingen finns tre inbundna årgångar av SSU:s tidskrift Frihet. Uno hade fått dem i premie efter att ha trampat sig svettig på cykeln längs den uppländska landsbygden bland svårflörtade lantbrukare och sålt med sådan framgång att han blev bäste försäljare tre år i rad. Är nu vår familjs fem vuxna barn, själva föräldrar, nyfikna på arvet? Ett av dem sa när jag på nytt tog upp frågan att jag kunde välja ut fem stycken som jag tyckte de skulle behålla. Våra barn är mitt uppe i sina liv med arbete, karriärer och familjer. Fullt fokuserade på nästa steg och nästa andetag, pressade av allehanda krav och hot. Präglade av en värld med snabb konsumtion. Ett aldrig sinande flöde av bilder som flimrar förbi på Instagram. Ivriga tummar som pickar på mobilernas små knappar och lämnar korta kommentarer som snabbt suggs upp i cyberrymden och analyseras av främmande krafter.

Jag har under senaste månaderna gått igenom över femtio år av mitt eget dagboksskrivande och brevkorrespondens. En hel del är handskrivna dokument. Det har sannerligen varit en omtumlande läsning. Inte bara angenäm, även om den vittnat om ett rikt liv fullt av strider för det jag velat påverka och förändra, somligt med framgång men också motgångar. Inser också att jag i flera avseenden varit en politiskt och ideologiskt närsynt person även om jag intalade mig att allt skulle nära drömmarna om en vida mänskligare värld. Blundande skrämmande lätt för mycket som kunde störa den bilden. Fokuserade sådant som understödde mina idéer och teorier, i den mån de kunde kallas mina egna kan diskuteras. Det finns anledning att blicka tillbaka att vidga synfältet. Det är just den hjälpen vi kan få av böcker. Medan vi läser boken läser boken oss. En omläsning av en bok senare i livet kan ses i ett nytt perspektiv. Tankar som andra tänkt väcks till liv genom små grafiska krumelurer, blir till bilder och näring för nya generationer.

Jag har varit en ivrig försvarare för vår kulturella och historia allemansrätt - biblioteken. Men faktum talar sitt tydliga språk, under flera decennier har utvecklingen gått åt fel håll. Vi har förlorat mängder med bibliotek och läskunnigheten stört dyker. Under språnget från fattig-Sverige till välfärdslandet byggde arbetarrörelsen, nykterhetsrörelsen och frikyrkorna upp egna bibliotek. ABF hade stora bibliotek vars samlingar överläts när de kommunala biblioteken blev allmänna. Så sent som på 1980-talet skapades fortfarande mängder med arbetsplatsbibliotek. Läsförmågan i landet var god. Svenska elever läste bäst i hela världen. När förfallet började gick det snabbt. Vi knuffades inte bara ner från prispallen vi föll handlöst mot en mörk botten av den utvecklade världen. All forskning visar att dagens unga

har stora svårigheter att hantera språket. Även inom högskoleutbildningarna slår man larm. Utan en god läsförståelse och utan att kunna uttrycka sig ordentligt i tal och skrift kan man inte ta vara på sina rättigheter i samhället. Ytterst är det en fara mot demokrati. I en allt ytligare värld som inte baseras på kunskap och där polariseringen tilltar trålar totalitära krafter. I deras värld bannlyses icke önskvärda åsikter och böcker. Därför måste vi slå vakt om rikedomerna i litteraturen och öka läsförmågan. Läsandet bär demokratin, den är en hörnsten i samhällsbygget.

Historien är en backspegel som vi behöver hålla ögonen på för att kunna navigera framåt. Fortfarande kan man på biblioteken efterfråga litteratur man vill återvända till men inte sällan får institutionen gräva djupt i sina magasin och skicka efter önskade titlar från andra landsändar. Än så länge! Utrensningarna har varit omfattande.

Till biblioteket kan man gå för att söka något man är nyfiken på men en annan fördel är att man kan hitta något man inte visste man var intresserad av. Det gäller bara att våga göra svikthopp ner i den litterära bassängen

Så förhåller det sig med väl sorterade antikvariat också. Såsom med Bokloppisen i Södra hyttan. Platsen är genial, djupt belägen inne i Västmanlands skogar, inrymd i en gammal hytta där ruinerna talar sitt tydliga språk om tidigare generationers slit. Gröna och blåskimrande gamla slaggstenar som bär vittnesbörd. Inne på bokloppisen har man skapat en värld av röster som bara väntar att bli lyssnade till. Man kan gå ner i en gruva, formad av böcker, värma sin frusna själ vid en masugn, skulpterad av böcker. Söka med blicken över otaliga manöverbord där historier och gestalter tar form, där tankar som andra burit väcks till liv, där ord som idag glömts bort eller gallrats ut ur vår vokabulär fortfarande existerar och inte är tagna ur sitt sammanhang. Böcker där man kan förnimma en hälsning från tidigare läsare. Kanske en kaffefläck, ett vikt pappershorn, ibland understryka ord, personliga kommentarer och anteckningar i marginalen. Då och då med någon dedikation från upphovspersonen. Ett årtal när någon fick den i gåva.

Att tillgängliggöra denna skatt såsom man gör i Södra Hyttan är inget annat än en storslagen kulturgärning. Att man dessutom mitt i djupa grönskan vartannat år anordnar en innerlig musikfestival, Hyttedreva, med musiker från världens alla hörn, är minst lika imponerande. Har ni ännu inte hittat hit så är det dags att knappa in er på nätet i er smartphone eller använda berövad kunskap, en papperskarta. Eller fråga er fram. Här vinner det taktila över det digitala. Här doftar det av svunna, nuvarande och framtida världar. Det är forntid och framtid på samma gång. Alla sinnen blir berörda. Det är oslagbart. Och djupt mänskligt. Berättelserna är som inre tatueringar, de syns inte lika lätt som en modern gaddning men de förändrar vår syn på världen och oss själva. Och de kommer andra till godo när vi talar och skriver. Jag är övertygad om att tankens fjärilar bär högre och längre än någon broderad drake på ryggen. Södra hyttan gör denna resa och flykt möjligt.

Torgny Karnstedt